

VOORWOORD

Wanneer wij ons tot het verleden wenden, ook al blikken we slechts een paar jaar terug, steunt ons geheugen altijd op individuele voorvallen die belangrijke knooppunten in de beschouwde tijdsperiode aanduiden, als wegwijzers op een pad. Zo leggen we wezenlijke kruisingen in onze herinnering vast, maar verwaarlozen en vergeten we tegelijkertijd die bijna onoverzienbare overvloed aan microgebeurtenissen, die amorfe massa vage, onverklaarbare gevoelens en vermoedens, die ons naar dat bepaalde kruispunt van voorvallen hebben gevoerd en gebracht; die hadden ons naar een heel andere kruising kunnen leiden en een heel ander voorval kunnen tweebrengen, wanneer we onderweg misschien maar even over een moeilijker waarneembaar detail van de weg hadden nagedacht of ergens langer hadden uitgerust. Hoe vaak heeft ieder van ons zich niet afgevraagd wat er zou zijn gebeurd als we dit hadden gedaan in plaats van dat! En hoe vaak heeft ieder van ons zich niet gesteld gezien voor een geheim met een begrijpelijk deel, dat ons zegt dat een hele reeks handelingen vanuit één tweesprong slechts tot één verwezenlijkte gebeurtenis leidt, en met een zwijgend deel, dat ons laat weten dat elk segment van die reeks uitloopt in talloze andere tweesprongen die we niet zijn ingeslagen, al hadden we dat misschien wel kunnen doen. En wij weten dat ons leven door onze opeenvolgende handelingskeuzes wordt gevormd, maar we vinden het vaak moeilijk te bepalen waarom we juist die keuzes hebben gemaakt. Wij vragen ons af of er iets bestaat dat veel sterker is dan wij, dat onze beslissingen conditioneert. Kunnen wij invloed uitoefenen op die conditionering, kunnen we die veranderen? Is alles wat ons overkomt tot in de details voorbestemd of kunnen we het verloop van ons lot veranderen?

Het beschouwen van de tijdsaders van voorvallen is een van de kernen waaruit mogelijke antwoorden op deze vragen ontstaan, want het zet ons aan het denken over de vraag of voorvallen zich werkelijk in de tijd ontwikkelen in de volgorde zoals wij ze met elkaar in verband brengen en onthouden, of dat de tijd deelbaar, gelaagd, en daardoor voor ons volkomen ongrijpbaar is. De menselijke nieuwsgierigheid zal het enigma van het bestaan van parallelle tijden beslist proberen te leren kennen en het misschien ook enigszins trachten te verklaren, te begrijpen. Maar tot het zover is, zullen de feiten die ondubbelzinnig wijzen op die gelaagdheid van de tijd, die wij in ons kortstondige bestaan niet kunnen bevatten, ons in verwarring achterlaten.

Dit verhaal, over het verlies van en de zoektocht naar de identiteit van de mens, is opgebouwd uit voorvallen die getuigen van de behoefte van de schrijver om parallelle tijdsverlopen te onttraadselen. Daarom zijn de gebeurtenissen in dit boek niet gerangschikt volgens de eenvormige lijn van het geheugen, maar volgens hun verwantschap in onderwerp en emotie, een van de mogelijke vormen van een tijdspaarallel. Pas helemaal aan het einde, wanneer alle beschouwde tijdlagen samenvloeien binnen dat toch op zichzelf staande hoofdstuk uit het leven van de hoofdpersoon, is het doenlijk om het complete vlechtwerk van die gebeurtenissen te doorzien. En bij de beschouwing van dat uitverkoren fragment uit een levensverhaal zullen we merken hoe wreed de fantasie op de waarheid kan lijken. Lezer, ontnem uw fantasie dus niet de bekoring op grond van gebeurtenissen die u persoonlijk hebt ervaren en personen die u zelf hebt leren kennen, want u zult zich vergissen. Met úw werkelijkheid heeft dit verhaal helemaal niets te maken.

De schrijver

LANA

Ze wachtte niet tot de klanken van haar jachtende, op dozen vol herinneringen botsende gedachten waren verstomd, ze wachtte niet tot die in de natuurlijke bevaarbaarheid van hun twee stromen waren verzonken, maar knoopte de gulp van zijn broek los, alsof ze een blikje openmaakte, en haalde hem eruit, onwillig en teruggetrokken als hij was. Filip volgde die handeling, die een routineuze indruk moest maken, met een verbazing die hem dadelijk afleidde van de bewegingen waarmee zij standvastig en geduldig (beter gezegd, ijverig, als een gehoorzame scholiere die meteen na thuiskomst uit school al haar huiswerk maakt) door de kamer was gefladderd, in haar poging om zo snel mogelijk op de enig juiste, overtuigende manier een stempel te drukken op de eerste dag van haar verblijf bij haar 'vriend'. Op het moment dat ze meende dat alle inspanning die ze zich had getroost om te komen waar ze nu was, volkomen en onherstelbaar vergeefs zou zijn, behielp ze zich ook met andere delen van zijn half ontblote, in deze situatie onduidelijk gedefinieerde lichaam. In die ongemakkelijke houding, met gespreide benen boven zijn afgezakte broek, probeerde Filip te lachen om hun absurde positie, maar haar noestheid stond spotterij in de weg. Hij vond dat de handen waarmee ze bezig was meer weg hadden van een soort verouderd gereedschap dan van een middel om liefde op te wekken, en stelde zich voor hoe zij met dezelfde, blijkbaar aangeleerde bedrevenheid pannen afwaste, zodat alles blonk van het schuren met een pannensponsje en van de talloze belletjes afwasmiddel waarin de zwarte schande van aangebrand voedsel verdween. Was die associatie niet zo moeilijk verenigbaar geweest met Lana's gewriemel, dan zou die hem misschien zelfs hebben geholpen om zijn synapsen op bevrediging te richten.

Ze rekte zijn lusteloze lid uit en onderdrukte het paniekgevoel en de angst in haar binnenste. Niemand had haar er tijdig voor gewaarschuwd dat ook gedachten door de tastzin worden overgebracht en dat dat ontstemde lid in watervallen zou worden overspoeld door het rumoer van haar dwaze angst, met de ondubbelzinnige suggestie dat het zich de moeite beter besparen kon. In haar onwetendheid voerde zij een heldhaftige strijd. Ze had het geld voor de reis met de grootste moeite bij elkaar gebracht, en de peripetieën bij de verwerving van een visum had ze overwonnen met onwankelbaar wachten voor loketten en met tot God gerichte gebeden, waarin ze voor het eerst van haar leven haar heil had gezocht. Ze had zich overgegeven aan de kracht van het gebed om, nu ze was aangekomen, te zien dat die 'vriend' van haar niet reageerde, dat hij helemaal niet geïnteresseerd was in haar hand en in haar vastbesloten beweging, en nog minder in haar onlangs onder handen genomen en met pepermuntkauwgom verfriste tanden. Ze klampte zich krampachtig vast aan de hoop die ze zelf op het vliegveld al had geschetst en ingekleurd, ze stond niet toe dat die zou wankelen, laat staan veranderde in de vraag: deze zal toch niet ook impotent zijn? De rukkende bewegingen, die haar hoop met grote moeite min of meer onder controle hielden, konden niet voorkomen dat het beeld van Ivan recht voor haar ogen oprees. Zeven jaar lang had ze hetzelfde gedaan bij Ivan, zeven jaar lang had ze niet willen inzien hoe zinloos haar acties waren, zeven jaar lang had ze gehoopt Ivan met toverachtige kussen (die ze voor de spiegel oefende) tot ontwaken te verlokken, zeven jaar lang had ze zichzelf bewezen dat ze een domme gans was. Op een feestje had ze toen plotseling een van de vrienden van haar jongere zusje, een jongen van twintig, de slaapkamer in gesleept en hem geneukt met al haar krampachtige, jarenlang onderdrukte begeerte. De vriend van haar zusje kon niet geloven wat hem overkwam, hij kon vooral niet geloven dat de vervulling van zijn wens, die eenvoudige bevrediging, zo snel en zo gemakkelijk te verwezenlijken was. Toen Lana haar verwarde zwarte haar van zijn gladde lichaam, dat wel gepoederd leek, had losgeschud, voelde ze zich als een ontwaakte Brunhilde weer van de macht van haar hartstocht vervuld. Zelfs al was er toen iemand geweest om haar erop te wijzen dat de zaken er anders voor stonden,

zou ze die persoon minachtend hebben genegeerd, overtuigd als ze was van de charmes van het gebied tussen haar benen en haar ontvlamde onlesbaarheid. Daarom voelde ze zich volkomen hulpeloos tegenover Filips onverschilligheid; ze keek met verschrikte blik naar zijn lid alsof ze dat van Ivan in haar hand hield, ze snapte er niets van, alles werd troebel en vlekkerig, in haar hoofd verwisselden gezichten en penissen en wachtkamers op vliegvelden en het smakeloze vliegtuigvoedsel van plaats, ze dacht dat ze zou flauwvallen, nergens vond ze stevig houvast, maar toch wilde ze niet opgeven, ze zou zwemmen om zich te redden van de zondvloed, tot het einde. Filip rilde van de koude verstraming van haar handen, die ondanks alle crèmes die ze gebruikte droog waren, in hun valse fascinatie voor eenvormige bewegingen zat geen greintje tederheid en nog minder kunde of vrouwelijkheid. Alsof hij zich wreef met een stijve theedoek. Daardoor kreeg hij zelfs de gedachte dat het aardig zou zijn om naar de keuken te gaan, dat er tussen de wasmachine en de koelkast, met de blik op de vaat, misschien nog iets zou kunnen gebeuren, maar daar kwam hij niet verder mee vanwege de plotselinge moeheid van haar hand, die zich uitte in onverwachte afstandelijkheid, ze raakte hem alleen nog maar aan met haar vingers, en de biomechanica daarvan was uiterst onhandig en ongearticuleerd. Dat betekende dat elke poging om lust te vinden definitief strandde, dat de vage aanzet daartoe en de vermoeidheid van de vasthoudende Lana, die haar knieën ontvelde op de ruwe vloerbedekking, struikelden over de ontmoediging van haar onbehulpene vingers en zich vervlochten tot een knoop die misschien niet zo stevig, maar wel onontwarbaar was. Filip stelde voor om uit te rusten.

Hij lag naast haar; het bed, dat niet begreep hoe gecompliceerd het liefdesspel was, leek te wijzen op onbeteugelde betrekkingen, maar hij keek naar haar hangende, te vroeg gepensioneerde borsten. Ze hingen als tot driehoekjes opgevouwen, koude pannenkoeken, leeg, zonder jam, vergeten op een bord, een beetje aangebrand, en hechtten veel minder betekenis aan zichzelf dan binnenstebuiten gekeerde broekzakken zouden doen; de platheid waarmee ze treurig met de punt omlaag wezen zag er onherstelbaar, onbruikbaar

uit. Lana rookte en praatte over haar leven. Een samengevatte versie, ontdaan van emotionele versieringen: haar vader heeft hen lang geleden verlaten, haar moeder is op zoek naar een ‘stabiele’ vriend, soms lukt haar dat, soms niet, haar zusje studeert, en zijzelf geeft les op een muziekschool, leidt een koor van gepensioneerden en drijft een cafeetje. Al was haar stem schor en onelastisch, bij bepaalde onwillekeurige intonatiesprongen wist die toch spoortjes van haar verloren vrouwelijkheid te onthullen, en een niet al te kieskeurige zoeker met weinig omhanden, onvoorbereid op de uiterste onzekerheid van zijn inspanningen, zou zich op kunnen maken om die helemaal te onthullen en hernieuwen (of liever, te reanimeren). Midden in een uiteenzetting over de verbouwing van de kelder van het huis tot cafeetje stond Filip op en liep naar de koelkast. Hij had bedacht dat daar een spuitbus met slagroom stond. Ze gaf een gillette van de ijsskoude aanraking met het stervormige schuim en onderbrak haar reminiscenties aan het verven van het plafond. Ze liet hem een tekening op haar lichaam maken. Zijn tong prikkelde haar niet eens. De pannenkoeken werden smakelijk en hij at ze als een hongerige die zich niet stoort aan oudbakkenheid. Ze ging op het bed liggen alsof het een operatietafel was, in afwachting van het positieve effect van de slagroom. Filip wist dat ze niet klaarkwam. Hij kon zich niet onttrekken aan zijn ergernis dat haar lichaam nergens op reageerde, dat het alleen als pantser diende. Haar goedkope esthetiek, die zich onderscheidde door eenvoudig gebruik van simpele geometrische vormen, was te zien aan haar netjes gesnoeide struikje, waar de hand van de ijverige hovenierster elk ongehoorzaam sprietje uit had verwijderd. Hij stelde zich voor hoe ze voor de spiegel stond te wieden. Ze had niet kunnen dromen dat hij genoot van oerwouden en alleen in botanische tuinen de lanen bezocht. En zij had zo zorgzaam elk spoor van onkruid weggeruimd! Maar op zich vond hij dat beeld van haar tuiniersvaardigheid nog wel opwindend en daarom besproeide hij het bij wijze van imitatie met flinke kransen slagroom. Zij bleef onder dat alles even ver en ongrijpbaar als de zuidpool. Ze begon pas wakker te worden toen hij bij het ruimen van de sneeuwlagen met zijn vingers in haar binnenging. Hij blies een bijna volledig gedoofd, smeulend vuurtje aan en zij spartelde alsof ze zich aan dat

smeulende vuurtje had gebrand. De bevrediging liet tamelijk lang op zich wachten, de slagroom was blijkbaar niet calorierijk genoeg, en al gauw werd Filip gekweld door een vreselijke honger. Ja, je zou kunnen zeggen honger van uitputting, maar ook een ledige, onvruchtbare honger.

Lana huppelde als een slechte imitatie van een huisvrouw door zijn appartement. Ze stootte tegen borden, brak haar nagels op vorken, maar ging onverstoorbaar door. Ze zette alle lekkernijen uit de koelkast op tafel. Allemaal meegebracht uit Belgrado. Haar moeder had gezorgd dat haar 'kinderen' geen honger zouden lijden – in één moeite door wilde ze hen niet alleen voeden, maar haar 'toekomstige schoonzoon' ook bewijzen dat ze bereid was een oplossing te bieden voor elke situatie, te allen tijde, op elke plaats. Het maakte niet uit dat haar dochter niet kon koken. Filip kon niet geloven wat Lana allemaal in haar tassen had meegesleept. Hij staarde naar de stoofpotten, de stukken gebrad, de salades en de zoetigheden en vroeg zich af hoe hij in het sprookje *Tafeltje dek je* was terechtgekomen. Hij maakte zich een voorstelling van de culinaire marathon van haar moeder en van de schaamteloosheid van het zweet dat ze had vergoten om haar 'schoonzoon' zo veel mogelijk te plezieren. (Zij wist dat echtgenoten kieskeurig waren; haar man had haar verlaten omdat ze de kruidensaus niet precies zo kon maken als zijn moeder. Maar dat had ze inmiddels geleerd, ze had jarenlang haar best gedaan om er een meester in te worden en geen schoonzoon zou haar ontgaan, zeker niet die vervreemde vrijgezel, die in dat kouwe Holland zelfs naar een doodgewone *pljeskavica* verlangde en zijn ziel en zaligheid zou geven voor gestoofde zuurkool en kalfsstoofpot met deegballetjes.) Filip smeerde zijn maag met moeders keukentoverijen en Lana babbelde over de gepensioneerden uit haar koor. Hij genoot van het luidruchtige, pompeuze kauwen en sloot de informatie over de gepensioneerden daarmee uit met een ondoordringbare muur, waar hun namen en gewoonten op te pletter sloegen als vliegjes op een autoruit. Soefmuziek vulde de door de spijsvertering ontstane leegte en Lana's spraakzaamheid werd gesmoord in de kracht van de stem van Nusrat Fateh Ali Khan; ze wist niet waar ze naar kijken moest, hoe ze zich op de kussens van

de bank moest installeren zonder nutteloos en onaantrekkelijk te lijken; ze was hier toch verdorie om hem te veroveren, niet om te zitten wachten? Ze greep naar zijn gulp. Ze reikte naar zijn lid, haar enige hoop. Filip vond haar vrijmoedigheid en dat insisteren op eigen initiatief sympathiek en begon daarom een joint te draaien. De dag liep al ten einde, één enkele lamp in de hoek van de kamer bewaarde het licht in het appartement. Uitgedaagd door de dubbelzinnige grilligheid van de muziek voerde Lana de frequentie van haar motoriek op, en in de rook die zo wellustig om haar hals gleed, bedacht Filip dat hij het ijverige meisje op zijn minst moest trakteren op het verstijven van wat ze op dat moment in haar hand hield, al was het niet meer dan dat; dat had ze verdiend met haar geduld van vandaag en het gesjouw met al dat eten. Hij zou haar tegemoet komen als zij zich niet meer gedroeg alsof ze deelnam aan een werkactie. De verandering bij Filip, die ze alleen tactiel kon opmerken (en waar ze blij om kon zijn), vuurde de vermoeide jongedochter aan, en zij herinnerde zich met luchthartige schrandereid haar moeders woorden: alleen een verzadigd man is een tevreden man. Dat gaf haar hand een zekere kracht, vrolijkheid zelfs, wat Filips besluit alleen maar ondersteunde en leidde tot een kortstondige, vluchtige, maar succesvolle culminatie. Toen zij dat kleine, maar toch onmiskenbare geschenk had gekregen, slaakte Lana een tamelijk hoorbare zucht van verlichting, waarschijnlijk dacht ze weer aan mama: 'de eerste dag is de belangrijkste – als je hem niet meteen voor je wint, win je hem nooit'. Hij liet haar ook een trekje nemen. Ze deed alsof ze er ervaring mee had, als een hartstochtelijk rookster, maar werd zo verrast door de rook van de joint dat ze niet wist waar ze hem laten moest – eerst stuurde ze hem naar haar oogballen, ze wilde er ook mee naar haar oren, maar daarheen kon ze de weg niet vinden. Even flink zijn, zei ze tegen zichzelf, en ze nam nog een trek. Nu wist ze de rook toch op de een of andere manier de baas te worden, het lukte haar hem door te slikken, en ze besloot te luisteren naar wat Filip eigenlijk zei. Het eerste woord waar ze op stuitte, *mbira*, bracht haar in verwarring, en in haar poging om het te onthouden miste ze alles wat er verder betrekking op had. Er werd op gespeeld, dat kreeg ze op de een of andere manier mee, maar ze zag ervan af een samenhangender betekenis te

zoeken, zoals een reiziger die naar een trein rent opeens stilstaat wanneer hij inziet dat hij hem niet zal halen. Daarom nam ze opnieuw een trek. Ze reageerde erop als op warme melk, ze dommelde er bijna van weg. Ze wilde koffie zetten, maar geen beweging die ze zich voorstelde wenste te worden uitgevoerd. Filip praatte nog steeds, maar een gemiste trein kun je nooit meer halen. De muziek hield op. Ze kon zelf niet geloven hoe opgelucht ze was. Ze durfde niet te bekennen dat ze zich aan het hardnekkige geschreeuw van die zanger had gestoord en wist zich er op het laatste moment van te weerhouden om de opluchting die haar omhelsde openlijk te uiten. Ze bleef op dezelfde plaats zitten en registreerde twee feiten: haar linkerbeen sliep en Filip was opgehouden met praten. Daardoor kreeg zij de behoefte om van houding of toestand te veranderen, en ging er bij haar een alarmlampje branden. Pas toen Filip naar de badkamer was gegaan, trok ze het slapende been onder zich vandaan en legde het in een stand waarin het kon herstellen. Zonder acht te slaan op haar gewriemel zocht Filip tussen de cd's.

Het einde van haar krachten, dat ze herkende aan de zwaarte waarmee haar oogleden op haar ogen drukten en dat gepaard ging met de gedachte hoe aanlokkelijk het zou zijn om uit te rusten, kwam in conflict met haar minutieus gemotiveerde wens, die haar juist uitdrukkelijk oplegde wakker en bij haar positieven te blijven. Ze had in de bank al een holletje gemaakt dat geschikt genoeg was om op die plek te kunnen slapen. Maar dan zou de indruk die ze met zo veel moeite op haar 'vriend' had gemaakt spoorloos verdwijnen, en al haar inspanning, de reis en moeders stoofpot en kaascrois-santjes, dat alles zou door één ondoordachte actie worden tenietgedaan. Ze wreef in haar ogen, ze moest plassen, maar kon zich niet verroeren – ze moest zo goed en zo kwaad als het ging wakker blijven. Filip kon maar niet besluiten wat voor muziek hij zou opzetten. Alles wat hem voor de hand kwam, leek ongeschikt. Er was geen enkel passend antwoord op de vraag wat voor sfeer hij moest scheppen, hij stoorde zich aan de aanwezigheid van het slaperige meisje, omdat iedere gedachte aan liefde haar vreemd was, omdat ze door sekssprookjes was misleid. Hij twijfelde en aarzelde, hij kreeg de zenuwen van zichzelf. Lana probeerde zich in te houden

en klein te maken, ze deed het zowat in haar broek. Haar woede-uitbarsting was (ervan uitgaand dat men geen inzicht had in de toestand van haar blaas) plotseling, onverwacht, te intensief en volslagen verrassend. Voor Filip althans. Hij draaide zich naar haar om, bleef staan en keek naar haar alsof hij er geen woord van begreep. En eerlijk gezegd begreep hij er ook niets van.

‘Wat heb je toch? Wat ben jij er voor een? Slap en besluiteloos. Je bent uren op zoek naar muziek. Moet ik je soms bewonderen omdat je zoveel cd’s hebt? Nou zeg, dat zou me de bewondering wel zijn! Ik wil een man die met de vuist op tafel kan slaan, die niet aarzelt of weifelt, die altijd weet wat hij wil, geen onhandige kwast en filosoof...’

De schorheid in haar stem werd scherper, Lana schreeuwde, de stugheid van haar getornde stembanden vloog als een blok hout door de kamer, ze sperde haar ogen open, vertrok haar mond alsof ze op een kikker had getrapt, ze zwaaide met haar (droge en slappe) handen en hield niet op met dat spervuur, ze sloeg alle raadgevingen die ze thuis had gekregen in de wind. Als hij niet stoned was geweest, had Filip haar waarschijnlijk halsoverkop het huis uitgegooid. Nu had hij geen zin om te worstelen met een broekpisser met wie hij (dat wist hij nu helemaal zeker) nooit meer zou proberen een liefdesrelatie op te bouwen. Hij zag haar steeds lelijker worden, tot ze krijste en met haar armen maaide alsof ze een zwerm wespen verjoeg. Ze sprong van de bank en stormde onbeheerst naar de badkamer. In haar nestje was een donkere, vochtige kring te zien. Ze bleef een hele tijd op de closetpot zitten. Daar was sprake van krampen en van onkiese explosies en van wassen en afvegen en huilen. Hij stopte haar in bed en Lana viel op hetzelfde moment in slaap. Het duister aan het plafond absorbeerde Filips onrustige blik, die het patroon van zijn middernachtelijke gedachten schetste.

De nieuwe, winderige dag, die chaos schiep onder de wolken, bracht geen extra verwarring. Lana wijdde zich in bed al aan het hernomen handmatig man-beminnen van de vorige dag en Filip

liet haar daarbij naar hartenlust begaan. Zij kon toch niet aanvoelen dat hij er niet helemaal bij was en dat hij gefixeerd was op het beeld van een andere vrouw. Toen ze haar plicht had vervuld, met dezelfde ijver als wanneer ze haar tanden poetste of koffie zette, ging Lana verder met haar gewauwel over het huis waar ze met haar zusje en moeder woonde, over het cafeetje, haar clientèle en de zwarte dagen in Belgrado tijdens de bombardementen. Geen woord over hun onenigheid van gisteren, over haar uitval. Ook Filip zweeg – ieder om zijn eigen reden. Maar dat waar zij op hoopte – vergetelheid – kon Lana niet bereiken, zodat die hoop haar alleen maar in verwarring bracht en de verkeerde kant op stuurde. Zelfs al was Lana ervan op de hoogte geweest dat Filip zich door niets zou laten bewegen om haar te vergeven, had ze daar namelijk niet in kunnen geloven. Ze wilde bemind worden en deed alsof ze blind was. In haar blindheid was Filip volkomen veilig en voelde hij zich heel prettig, op zijn gemak zelfs. In de koelkast wachtte hun het eten, van het appartement maakten ze een warm holletje, en bij de zeldzame keren dat ze uitgingen maakten ze op de voorbijgangers vast en zeker de indruk van net uit de huls van de hartstocht gekropen geliefden. En juist daar lag de enige schakel in hun ‘relatie’ waarbij Lana zich niet goed voelde. Zij wilde hem in zich voelen. Een paar keer waagde ze het om dat in een vlag van vurigheid ter sprake te brengen, maar Filip deed alsof hij het niet hoorde. Ze schikte zich in de gewoonte die de eerste dag was vastgelegd, maar het gevoel de verliezer te zijn bedrukte haar zo dat ze meende dat ze er overal puistjes van kreeg. De oplossing (en opluchting) vond ze, net als de eerste dag, op de closetpot. Het water waste ook al haar zuchten weg.

Hoewel Filips afstandelijkheid (waar Lana geen idee van had) toenam, merkte zij in de dagen die zich aaneenregen toch dat je heel aangename gesprekken met hem kon voeren, en dat die haar goed deden. Filip verwachtte dat hij de kloof van haar veertiendaagse bezoek gemakkelijk met gesprekken kon vullen en begon de wanden van die kloof dan ook woord voor woord te bekleden, waarbij hij energie putte uit de onuitputtelijke koelkast, dankzij de kundige inschatting van Lana’s mama en de lokspijzen voor haar ‘schoon-

zoon'. Hij liet Lana niet meer blowen, maar zodra die rook in de kamer verscheen, verviel ze vanzelf al in een giechelbui, en om daar uit te komen zocht ze nog steeds volgens bekend recept steun achter Filips gulp. En hij praatte alleen maar. Daardoor hoopte ze bijna dat ze de juiste weg had gevonden om nader tot elkaar te komen. Ze herinnerde zich dat ze ergens had gehoord dat welsprekendheid leerlingen zoekt (misschien was dat ook een van mama's nevenadviezen voor de reis geweest, in de gauwigheid, terwijl ze bezig was met pakken), en concentreerde zich op haar transformatie tot leerlinge. Ze stelde vragen en was een aandachtig luisteraar. Ze wist nog dat ze eens een pornofilm had gezien waarin een oudere docent leerlingen 'versierde', en het scheelde dan ook niet veel of ze had van enthousiasme een strik in haar haren gedaan. En hoe meer en oplettender ze naar hem luisterde, hoe uitgebreider en gedetailleerder Filip praatte, waardoor hij werkelijk iets weg had van een docent. Filip hield zich verre van haar visioenen, en zonder enige behoefte te koesteren om iets anders in haar te zien dan een oor, of liever een paar oren, praatte hij over alles wat de herinnering aan zijn vaderland deed herleven en zijn imaginaire plaats daar opfriste. Conform haar rol, die tot het einde onopgemerkt bleef, volgde Lana het verloop van het verhaal en stimuleerde of stuurde dat van tijd tot tijd lichtjes met vragen. Ze merkte niet eens dat het aanrakingspunten met haar werkelijkheid naderde, die werkelijkheid van waaruit ze naar Amsterdam was gereisd, de stad waarvan ze de gele, onaantrekkelijke gebouwen tegenover Filips raam het best had leren kennen en die ze zich zou heugen door haar enorme liefdesinspanning en haar onzekerheid.

Naum, het onverwachte snijpunt van hun beider levens, werd door Filip terloops en volkomen toevallig genoemd, en op haar vraag waar hij hem van kende, sloeg hij uitgebreid aan het vertellen. Hij wilde zo veel mogelijk water uit zijn verleden putten, hij hunkerde naar een aandachtige luisteraar. Ongetwijfeld zat er in dat vertellen ook een zeker verlangen om zich te bewijzen tegenover een vrouw, en dat zou haar intuïtie waarschijnlijk ook hebben waargenomen, ware het niet dat ze voor de uitdagingen van het verhaal zelf bezweek. Zo vergat Lana ongemerkt dat ze een leerlinge was, ze werd

meegesleept door het verhaal, ze raakte in vervoering en haar groeiende nieuwsgierigheid moedigde Filip aan om nog meer te pronken met de veren van zijn eloquentie. Hij had geen erg in de verandering op haar gezicht, net zomin als in de vraag die Lana's overdreven geïnteresseerde gelaatstrekken al rekte, of in de poging van haar lippen om die vraag uit te spreken, de gespannen aandacht waarmee ze elk nieuw detail opnam, de verandering in haar lichaamshouding, klaar voor de sprong, en daarom voorvoelde hij ook niet dat Lana hem opeens in de rede zou vallen.

‘O, ben *jij* dat dan?’ was de eerste zin van dat avontuur, die Filip tot het eind van zijn leven onthouden zou.

Hun gezamenlijk avontuur liep stuk op verwondering en verplettering. Filip raakte helemaal van slag, omdat hij niet wist wie die *hij* was die Lana hem met haar ontactische vraag had voorgeschoteld. Er viel een lange stilte tussen hen en geen van beiden wist er raad mee. Beide rollen, van verteller en van luisteraar, waren teloorgegaan en voor elk van hen beiden gaapte een leemte op de plaats van de persoon met wie ze de afgelopen dagen een zekere betrekking hadden aangeknoopt, waarop bepaalde verwachtingen en bepaalde teleurstellingen waren gebaseerd. Dat was allemaal verdwenen. Alsof ze elkaar voor het eerst zagen. In die lange stilte was geen van hen vastbesloten of dapper genoeg om de ondervraging aan te gaan. Bij gebrek aan een andere manier om de onprettige situatie voorlopig op te heffen begon Filip met een routineuze beweging een joint te draaien. Dat gaf Lana weer moed en zij herhaalde haar vraag, die hij al een keer had gehoord, maar de herhaling was hem welkom, om te proberen die vraag echt te doorgronden, om zich te bevrijden van de schok van de teloorgang van zijn rol en om zich bewust te worden van het zojuist verwoorde feit, waaruit bleek dat Lana al iets van vroeger over hem wist. Toen hij dat feit zelf ook verwoordde, waarmee die vraag als een tennisbal voor de derde keer over het speelveld van hun verwarring ging, voelde hij hoe de wederzijdse verbazing hen plotseling tot elkaar bracht en hij huiverde van ongeloof. Hij vond het prettig dat hij zat te blowen, want daardoor kon hij zich nog steeds inbeelden dat hij veilig was, en

toen hij de benodigde moed bijeen had geraapt, deed hij een beroep op zijn nieuwsgierigheid (die tot dusver was verborgen achter zijn toestand van ontsteltenis), omdat hij duidelijk inzag dat hij *moest* transformeren tot luisteraar. Hij kon niet toestaan dat Lana voor hem verzweg wat ze van hem wist en wat hij zelf niet wist. En hij moest het nú weten, nu die kennis was onthuld, nu die zich had opgedrongen alsof dit hele spel alleen daarvoor zorgvuldig bedacht en kundig in scène gezet was.

Daarom luisterde hij. Dagenlang. En hij deed mee, met korte, bondige commentaren. Door de omkering van rollen ontvlamde Lana met fakkels die soms aan haar controle ontsnapten. De hoop is een wonder, dat begreep ze, en ze sprak breedvoerig met haar schorre stem, vol opwinding die maakte dat ze vaak luid zuchtte, alsof ze zo korreltjes rust stal. Ze dook volledig onder in de stroom van nieuwgeschapen hoop, in de wetenschap dat zij nu het roer in handen had. Ze hield het stevig vast en kwam er niet aan toe om om zich heen te kijken. Alles wat ze wenste lag voor haar, aan het eind van het verhaal. Ze bedacht dat ze ook voor Sheherazade zou kunnen spelen, maar ze wilde niet overdrijven. Ze was bang voor toevallige missers, want de gelegenheid was te kostbaar om die te verspelen door zich lichtvaardig te laten meeslepen. Ze geloofde in de kern van de waarheid zelf en vertelde tot haar stembanden volkomen afgemat waren.